

Ольга Павлова

**МУЗЕЙНИЙ ПЕДАГОГ АФНАСІЙ ЛУНЬОВ (1919–2004):
ДО 60-РІЧЧЯ ПАРХОМІВСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО МУЗЕЮ ІМЕНІ А. ЛУНЬОВА**

Історія музейної справи в Україні охоплює широкий спектр діяльності визначних музеєзнавців. Однак, не завжди вистачає інформації про внесок у розвиток тієї чи іншої галузі непересічних особистостей із віддалених населених пунктів. Іноді їхні досягнення висвітлюють засоби масової інформації, але ці люди лишаються відомими лише вузькому колу фахівців. Певною мірою це стосується і музейно-педагогічної діяльності учителя історії сільської школи Луньова Афанасія Федоровича, який створив Пархомівський історико-художній музей (з 2008 р. – Художній музей ім. А.Ф. Луньова) та розробив методику естетичного виховання, яка ґрунтується на залученні учнів до музейної роботи. Бібліографія, присвячена історії Пархомівського музею та діяльності його засновника А. Луньова, налічує понад півтисячі публікацій [1, 60–70]. Це, переважно, публіцистичні та науково-популярні статті, які висвітлюють діяльність А. Луньова як історика, педагога, музеєзнавця, мистецтвознавця, пам'яткознавця та краєзнавця.

Педагогічний і музейний досвід А. Луньова привертав увагу журналістів, педагогів та дослідників музейної справи з 1960-х рр. Першою спробою комплексного представлення діяльності А. Луньова були публіцистичні роботи Л. Лернера та Е. Маркіна [4], О. Кобенко [3, 23–24], в останній час до вивчення та висвітлення його досвіду звертаються П. Луньов [6, 14–16], О. Павлова [9, 5–14] та ін.

Афанасій Федорович Луньов почав педагогічну діяльність у Пархомівській середній школі у вересні 1945 р. У 1937–1940 рр. він закінчив три курси історичного факультету Київського державного університету ім. Т. Шевченка [1, 14] та за станом здоров'я взяв академію. Працював учителем у Донецькій бібліотечній школі м. Артемівська. Також у зв'язку зі станом здоров'я, у 1941 р. не був мобілізований до армії. У жовтні 1941 р. під час роботи на оборонних спорудах в Сталінській (нині Донецькій) обл. А. Луньов потрапив до німецького полону і з лютого 1942 по серпень 1945 р. перебував у таборах Німеччини [1, 14].

Після закінчення війни і повернення в Україну, А. Луньов отримав посаду вчителя історії Пархомівської середньої школи. У 1947–1949 рр. екстерном закінчив повний курс історичного факультету Харківського державного університету ім. О. Горького (нині – ХНУ ім. В. Каразіна) [9, 9].

На той час важливе значення надавали краєзнавчій роботі, до якої А. Луньов активно долучився сам та організував пошуково-екскурсійну роботу учнів, які збирали та вивчали експонати. Спочатку це були вихованці Товариства «Юний історик», а потім – мистецького клубу «Райдуга».

Позашкільна робота стала важливим педагогічно-виховним методом А. Луньова. Його головний принцип – згуртувати учнів навколо практичної музейної роботи допоміг реалізувати і спеціальну освітню 4-річну програму з історії мистецтва. Крім послідовного вивчення історії образотворчого мистецтва, ця програма позашкільних занять містила знайомство з класичною музикою та літературою відповідного періоду, а також передбачала відвідування театральних вистав під час екскурсій до великих міст. Перша така подорож терміном один місяць з відвідуванням міст Києва, Москви, Ленінграда, Риги, Мінська, Полтави відбулася влітку 1956 р. Цей маршрут пролягав територією України, Росії, Білорусі та Прибалтики [2]. Такі подорожі майже за 50-літню історію роботи музею і клубу при ньому сприяли знайомству учнів з багатьма музеями України та Радянського Союзу.

Створення художнього музею А. Луньов будував на багаторівневій комунікації учителя і учнів, а також з педагогічним і батьківським колективами. Цей комунікативний ланцюжок передбачав спілкування учителя і учнів із музейниками та мистецтвознавцями, художниками, реставраторами, літераторами, журналістами, відвідувачами музею: місцевими учнями та жителями, а також приїжджими екскурсантами, як дітьми шкільного віку, молоддю, так і дорослими, в тому числі, представниками культурно-мистецької інтелігенції, зарубіжними гостями та ін. Учитель не міг ігнорувати соціальне середовище та особливості сільської ментальності шкільно-

го колективу і сім'ї зокрема у сприйнятті запропонованих методів виховання. Він розумів певні ризики конфліктності між традиціями освітнього, культурного та повсякденного середовища і запропонованої ним програми естетичного виховання учнів, заснованої на традиціях світового мистецтва. Але авторитет серед учнів та підтримка художньо-мистецької інтелігенції країни сприяли продовженню музейно-педагогічної діяльності.

Відповідальне ставлення до справи А. Луньова і його учнів дало змогу фахово організувати музейну експозицію, режим роботи музею та налагодити екскурсійну роботу. Під час позакласної гуртково-музейної роботи А. Луньов надавав учням можливість відчути відповідальність за доручення. Набутий ним досвід організації діяльності музею, демонстрував його далекоглядність у використанні принципів та форм роботи з музейною аудиторією. Кожен учень відчував свою причетність до роботи шкільного громадського музею і відповідальність за збереження експонатів, за якими він доглядав. Шкільний музей виховав не одне покоління учнів. Одні, і вони становили більшість, залишалися в селі, інші розліталися світом, взявши з собою частинку цієї історії.

Важливим чинником трансформування шкільного громадського музею в музейний заклад державної форми власності стали довіра художників та музейних працівників до А. Луньова та його учнів, яким вони дарували або передавали на постійне зберігання експонати. Учні брали безпосередню участь у зберіганні музейної колекції та догляді за експонатами під час огляду експозиції відвідувачами.

Структура та режим роботи музею відповідали порядку, установленому для державних музеїв: його «штат» передбачав посади директора та його заступника, екскурсоводів, чергових доглядачів-прибиральників. Ключі від музею зберігалися у обраного учнями-старшокласниками громадського директора, який міг за погодженням з А. Луньовим за потреби (необхідність здійснити музейні роботи чи провести екскурсії) відкрити музей [5, 5]. Музей був відкритий для відвідувачів щонеділі, а в дні шкільних канікул – також щосереди і щосуботи. Книги відгуків, які зберігаються в музеї з 1956 р., свідчать, що його активно відвідували як місцеві жителі, так і екскурсанти з Харківщини, Полтавщини та Сумщини.

Особливе значення в організації музейної діяльності з середини 1950-х рр. (часу визначення пріоритетного художнього профілю музею) належало спілкуванню «райдужан» із художниками, мистецтвознавцями, музеезнавцями. Цей напрям відіграв важливу роль у формуванні художньої колекції та в естетичному вихованні [8, 5–6]. Таке спілкування стало можливим завдяки щорічним екскурсіям-подорожам та активному листуванню як А. Луньова, так і його учнів. У архіві сім'ї А. Луньова зберігається бл. 300 листів від живописців, графіків та скульпторів: В. Фаворського, С. Коньонкова, М. Ромадіна, Б. Неменського, І. Іжакевича, В. Касіяна, В. Савенкова, Г. Зубковського, М. Балясного та ін. [7, 72–75].

Епістолярна спадщина А. Луньова свідчить, що його прагнення створити художній музей знайшло відгук і підтримку з боку художників, мистецтвознавців, творчих спілок. Наприклад, Спілка художників СРСР за клопотанням Б. Неменського (голови естетичної комісії СХ СРСР) взяла шефство над шкільним Пархомівським музеєм. Від СХ УРСР Пархомівським музеєм опікувався Г. Зубковський, від Харківського відділення СХ УРСР – В. Савенков. Ці художники на офіційному рівні представляли інтереси Товариства «Юний історик» і СХ УРСР. Наприклад, Пархомівський музей і клуб «Райдуга» були внесені до експериментальної програми естетичного виховання в школі, створеній при СХ СРСР Естетичною радою на чолі з Б. Неменським. Естетична рада була сформована у 1965 році при Президії Академії педагогічних наук і А. Луньова було обрано її членом. Згодом естетично-мистецька діяльність педагога була високо оцінена – він став членом СХ СРСР.

Основою ж музейного зібрання була подарована А. Луньовим художня колекція, яку поповнили подарунки місцевих жителів, художників України, Росії, прибалтійських республік, Вірменії, Киргизстану, Азербайджану. Особливу турботу про примноження колекції проявив В. Фаворський, який пропонував обміняти свої твори на графіку німецьких, китайських, японських, мексиканських художників, що урізноманітнювало колекцію музею. Твори живопису, графіки та дрібної пластики на постійне зберігання до музею передали Державний музей образотворчих мистецтв ім. О. Пушкіна (Москва), Державний Ермітаж (Санкт-Петербург), музеї Московського Кремля, спілки художників СРСР та УРСР, Харківське відділення СХ УРСР [9, 11]. Завдяки

цьому уже 1960-х рр. у колекції Пархомівського музею були роботи І. Аргунова, Т. Шевченка, О. Іванова, І. Шишкіна, І. Левітана, К. Крижицького, А. Архіпова, В. Серова, І. Репіна, М. Ярошенко, Піранезі, Ван Дейка, О. Калама, О. Верне, Пісарро, П. Пікассо, К. Юона, Ю. Піменова, В. Фаворського, С. Коньонкова, М. Ромадіна, Б. Неменського, І. Іжакевича, В. Касіяна, М. Балясного, В. Сизикова, Л. Чернова [5, 7–10].

З 1986 р. шкільному громадському музею було надано статус «державного». Відтоді він є відділом Харківського художнього музею. Його колекція (понад 6 тис. од. зб. основного та науково-допоміжного фонду) поділена на відділи: вітчизняне мистецтво XVIII – поч. XX ст.; мистецтво XX – поч. XXI ст.; зарубіжне мистецтво; історії, етнографії та народного мистецтва. З 1962 р. музей розташовано в будинку кін. XVIII – поч. XIX ст.

Традиції екскурсійної, виставкової, лекційної діяльності Пархомівського музею також заклав у 1950-х рр. А. Луньов. Ці форми змінювалися, але освітньо-екскурсійна робота музею була завжди важливим складником функціонування музею. Наприклад у 1960-ті рр., певний час у місцевому будинку культури для жителів села члени клубу «Райдуга» перед початком кіносеансів читали мистецтвознавчі лекції та демонстрували репродукції картин. Також були організовані пересувні виставки графічних творів і репродукцій для сільськогосподарських підприємств села.

А. Луньов мріяв про створення при музеї школи мистецтв: час від часу тут діяли гуртки образотворчого мистецтва. Іноді до цього процесу долучалися і видатні художники, які намагалися заочно допомогти організувати творчі художні заняття гуртківців. Доречно згадати, що В. Фаворський надсилав до Пархомівки для «райдужан» штихелі, лінолеум та інші матеріали для зайнять ліногравюрою. І. Іжакевич шляхом листування організовував спільну творчу роботу з гуртківцями зі створення образів Траса Бульби з синами, Катерини та Наймички за творами М. Гоголя та Т. Шевченка. У наш час при музеї працює гурток юних художників.

Нині для об'єктивного розкриття історії формування художньої колекції Пархомівського музею ім. А. Луньова, висвітлення форм музейної роботи та особистого внеску його організатора в створення музею і авторської системи естетичного виховання накопичено достатні історико-графічна та джерельна бази.

Джерела та література

1. **Афанасій Федорович Луньов. Статті, спогади, документи, матеріали.** Харків, 2009.
2. Екскурсія до рідної Москви // **Колективіст Краснокутщини.** 1956. 21 вересня.
3. **Кобенко О.** Педагогіка А.Ф. Луньова // **Скарбниці національної культури: Тези доповідей наук.-практ. конф. з музеєзнавства, присвяченої 40-річчю Пархомівського історико-художнього музею (жовтень 1995).** Харків, 1995.
4. **Лернер Л., Маркин Э.** **Сколько цветов у «Радуги», или дни Афанасия Луньова.** Москва, 1990.
5. **Лунёв А.** **Пархомовская сокровищница: Фотоочерк.** Харьков, 1983.
6. **Лунёв П.** К вопросу об идейно-нравственных основах музейной педагогики Афанасия Лунёва // **«Луньовські читання»: Мат. наук.-практ. семінарів (2010–2014 рр.).** Харків, 2014.
7. **Луньов П., Павлова О.** Про епістолярну спадщину з архіву Афанасія Луньова // **Афанасій Федорович Луньов. Статті, спогади, документи, матеріали.** Харків, 2009.
8. **Луньов П.** Пархомівський історико-художній музей: сторінки історії і сьогодення // **Скарбниці національної культури: Тези доповідей наук.-практ. конф. з музеєзнавства, присвяченої 40-річчю Пархомівського історико-художнього музею (жовтень 1995).** Харків, 1995.
9. **Павлова О.** Основи музейної педагогіки А. Ф. Луньова // **«Луньовські читання»: Мат. наук.-практ. семінарів (2010–2014 рр.).** Харків, 2014